

Πρεβεζάνικα Χρονικά

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 57-58 (2021)

Λέξεις που αποχωρούν

Αθανάσιος Ανωγιάτης

doi: [10.12681/prch.36548](https://doi.org/10.12681/prch.36548)

Copyright © 2024, Αθανάσιος Ανωγιάτης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ανωγιάτης Α. (2024). Λέξεις που αποχωρούν: (μέρος Β'). *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, 345–358.
<https://doi.org/10.12681/prch.36548>

Θανάσης Γ. ΑΝΩΓΙΑΤΗΣ*

Λέξεις που αποχωρούν (μέρος Β')

Εις μνήμην τού αφεντικού μου Αλέξανδρου Καρβέλη

Το παρόν κείμενο αποτελεί συνέχεια αυτού που δημοσιεύθηκε στο προηγούμενο τεύχος τών *Πρεβεζάνικων Χρονικών* (αρ. 55-56). Και στο παρόν, όπως και στο προηγούμενο, παραθέτω επιλογή λημμάτων από την μέχρι τώρα εργασία μου για λέξεις που χρησιμοποιούνται σπανίως ή και καθόλου.

Στην παρούσα επιλογή έλαβα ως κριτήριο τον επετειακό χαρακτήρα τού τεύχους (διακοσιετηρίδα από της Επανάστασεως του 1821). Προτείνω να ανατρέξετε στην ενότητα τής «Εισαγωγής», που προτάσσεται στο προαναφερθέν ομότιτλο κείμενό μου, όπου, μεταξύ άλλων, αναφέρω και κάποιες γραμματικές ιδιαιτερότητες.

Τα κείμενά μου, εκτός από τις πληροφορίες που παρέχουν, προσπάθησα να είναι και κάπως τερπνά, κι αυτό είναι ένα από τα κριτήρια είδους και μεγέθους τών λογοτεχνικών αποσπασμάτων που υποστηρίζουν τα λήμματα. Ελπίζω, έστω και κατ' ολίγον, να με δικαιώσετε.

αργουλιέμαι

Σημαίνει ωρύομαι, ουρλιάζω. Το λέμε συνήθως για τα σκυλιά, όταν βγάζουν μια μακρόσυρτη κραυγή, κάπως λυπητερή.

Σε πολλές περιπτώσεις θεωρείται κακοσημαδιά.

Φράση: *Το σκυλί αργουλιούνταν όλ' νύχτα.*

Ετυμολογείται από το συνώνυμο ιταλικό ρήμα *urlare*.

Ο Μπάμπης Κουβέλης το καταγράφει ως *αργιλιέμαι*.¹ Ο φιλόλογος Νίκος Καρατζένης, από τα Πράμαντα Τζουμέρκων, μού το ανέφερε ως *ουρλιέμαι*. Αλλού υπάρχει ως *αρουλιέμαι*. Σε μάς το *αργουλιέμαι* πρέπει να έχει δεχθεί επίδραση από το επίθετο *αργός*, γιατί είναι ουρλιαχτό μακρόσυρτο κι όχι κοφτό όπως το αλύχτισμα.

Ο Φωτάκος γράφει σχετικώς με την απόβαση τού Ιμπραήμ: «Όστις τότε επεριπάτει εις την Πελοπόννησον τίποτε δεν έβλεπεν, ειμή πτώματα άταφα Τούρκων και Ελλήνων και πολλά ζώα ψόφια ως και άλλα πράγματα σκορπισμένα εδώ και εκεί. Δυσωδία δε μεγάλη και βρώμα αφόρητος έβγαιεν από τα άταφα και σηπώμενα πτώματα τών ανθρώπων και τών άλλων ζώων. Πολλοί δε σκύλοι αδέσποτοι και

* Συνταξιούχος λογιστής.

¹ ΚΟΥΒΕΛΗΣ 1999, 16.

έρημοι έτρεχαν εδώ και εκεί *αγουργιόμενοι* και αναζητούντες τούς κυρίους των. Μόνον εις τούς βράχους και εις τας κορυφάς τών αγρίων τόπων και τών βουνών εκεί ήσαν αι κατοικίαι τών ανθρώπων». ²

γκιουζέλ*

Ωραίος, όμορφος και συνάμα ηδύς. Από το τούρκικο *güzel*.

Παραθέτω λίγη από την μαγεία του Παπαδιαμάντη, που θα βοηθήσει στην κατανόηση τής λέξεως: ³ «Εκεί ήκουα, τον καιρόν εκείνον, τακτικά πάσαν νύκτα κιθάραν και άσμα και μανδολίνον. Η πατινάδα ήρχετο κάθε βράδυ, περί την ώραν τού μεσονυκτίου, και έστεκε μισήν ώραν έξω τής αυλής, σιμά εις την βρύσιν, κάτωθεν τού παραθύρου με το σιδηρούν κιγκλίδωμα, και έψαλλε ρομαντικά τραγούδια. Επάνω εις το παραθυράκι, αι γάστραι με τα βασιλικά, με τους μενεξέδες, και με πολλών λογίων φραγκολούλουδα, των οποίων δεν ηξεύρω τα ονόματα, εφαινότο ότι εσειόντο ίσως από την νυκτερινήν αύραν, οπού έπνεεν εις το ύψωμα εκείνο. Δεν ήσαν αι γάστραι οπού εσειόντο, ήσαν δύο ωραιάι ξανθαί, κασταναί κεφαλαί, με αναδεδεμένας τας κόμας, με ηδυπαθείς τακερούς οφθαλμούς. Δεν ηδύναντο να κοιμηθώσιν ενωρίς, και είχαν την περιέργειαν να εξέρχονται διά ν' ακούσωσι την πατινάδαν. Ήκουες μειλιχίους ψιθυρισμούς ν' αναμειγνύονται με την νυκτερινήν αύραν, και όλα αυτά, η μελωδία τών ασμάτων, τής κιθάρας οι φθόγγοι, το φύσημα τής αύρας, οι ψιθυρισμοί εις το σκότος, και τών ανθέων το άρωμα, απετέλουν κράμα τι ηδυπαθές, απερίγραπτον, άρρητον, το οποίον μόνον η τουρκική λέξις *γκιουζέλ* θα ηδύνατο κατά προσέγγισιν να εκφράση».

Θυμάμαι ότι, όντας φοιτητής, πρωτάκουσα στο ουζερί τού Γιάννη Σούγκα στα Χάνια το σπάνιο *Γκιουζέλ Ταζίμ* τού Μανώλη Χιώτη και το τούρκικο τραγούδι *Γκιουζέλ Ισταμπούλ*. Υπάρχει και μια κάπως διαφορετική έννοια τής λέξεως, την οποία συνάντησα στα *Ταξείδια ανά την Ελλάδα* τού Γ. Π. Παρασκευόπουλου, και μάλιστα στο κεφάλαιο «Πρέβεζα»:

«[...] και μ' ένα Διοικητήν που είχαν τότε [στην Πρέβεζα] νομιμόφρονα λογικότατον, όχι απότομον, αλλ' ήμερον, φιλόανθρωπον, Ευρωπαϊόν, ελληνομαθή, αγαπητόν από τε τούς έλληνας και από τούς τούρκους, τον εξοχώτατον κύριον Αβδούλ-Ρεφί Μουτεσαρίφην.

Ακούσατε μερικάς του ορθάς ιδέας [...]:

—Εσάς τοις Κριστιανοί εκείνο τη ψήφο —όχι το ψήφο, το ψόφο καλλίτερα σωστό— σάς εψόφησε! Εσάς θέλετε όλα κεφάλια να είνε. Μα γιοκ, τζάνουμ! Ντεν είνε καλό. Ντεν είνε όλοι εσείς καλά κεφάλια. Όχι. Τζάνουμ, όλοι Τρικούπη, όλοι Δεληγιάννη είσαστά νε; Εκείνα είνε κεφάλια τσοκ γκιουζέλ. Μα εφένδημ, εσάς θέλετε να είνε όλοι μεγάλα. Α αυτό δε γένεται τζάνουμ, δε γένεται!» ⁴

Εδώ το *τσοκ γκιουζέλ* θα το ερμήνευα πολύ *ξεχωριστά*.

² ΦΩΤΑΚΟΣ 2010, τ. 3, 100.

³ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ 2020.

⁴ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ 1895, 329.

γκριτζέλι (το)*⁵

Άνθρωπος ανάποδος, κακότροπος, στριμμένος.

Φράση: *Ας φαίνεται ήσυχος, είναι γκριτζέλι.*

Για την ετυμολογία: Ο Ευάγγελος Μπόγκκας αναφέρει τις λέξεις: α) *γκριτζέλι* (= είδος κουναβιού) και β) *γκριτζάλα* (= γκρίνια), από το ιταλικό *gridare* (= κραυγάζω).⁶

Το *Γκριτζαλής* ήταν επίσης επώνυμο αγωνιστών του '21: «Από τούς Ντρέδες ξεχώρισε για την παλληκαριά του ο Γιαννάκης Γκριτζαλής, που μετεπαναστατικά μαζί με τον πεθερό του Μητροπέτροβα ηγήθηκαν τού αντιοθωνικού κινήματος (1834). Πολλοί, όμως, ήσαν εκείνοι που έτρεμαν τον Γκριτζαλή για την αγριότητα και την σκληρότητά του».⁷

κανίσκι (το)

Είναι το κάνιστρο, το πλεχτό (με καλάμι ή λυγαριά) πανέρι. Συνεκδοχικώς, το περιποιημένο ψωμί (*αλλιώς μπουγάτσα*), που δινόταν μέσα σε κανίσκι (στην *κάνιστρα*, κατά την μάννα μου) ως γαμήλιο δώρο. Μπορεί να συνοδευόταν και από άλλα φαγώσιμα ή πόσιμα.

Η λέξη ετυμολογείται από το αρχαίο *κάνισκιον*, υποκοριστικό τού *κάνεον* (= καλάθι, πανέρι). Το *κάνεον* προέρχεται από το *κάννα/κάννη* (= καλάμι): «Υπήρχεν έθος εν τη περιφερεία τής Λάκκας (Σουλίου), ίνα οι συγγενείς τού γαμβρού, πριν ή οδηγήσωσι την νύμφην εκ τής πατρικής οικίας εις την τού νυμφίου, αποστέλλωσιν εις τον Σούμπασην (Οθωμανό άρχοντα-διοικητή) εκάστου χωρίου το λεγόμενον *κάνισκι*, συνιστάμενον εκ κριού, κουλούρας και άλλων τινών εδωδίων».⁸

κουμπλότο (το)

1. Ομάδα συνωμοτών. 2. Η συνωμοσία.

Ετυμολογείται από την βενετσιάνικη λέξη *complotto*. Απόσπασμα επιστολής εκ Λονδίνου τού Ι. Ορλάνδου προς τον πρόεδρο τού Βουλευτικού Γ. Κουντουριώτη [αρχές 1824;]: «Αυτός ο ανάποδος και αχρείος άνθρωπος [ο Ι. Ζαΐμης] ήτον σταλμένος από το κουμπλότο τών Μωραϊτών εδώ να προσπαθήση να χαλασθή το δάνειον, διά να κοπή η ινφλουέντζα [επιρροή] τών νήσων και τών Κουντουριωτών [...]».⁹

κουρκούτι (το), κουρκούτη (η)

1. Σούπα με καλαμποκίσιο αλεύρι, λάδι και ενδεχομένως τυρί. 2. Χυλός από αλεύρι και νερό.

⁵ Τα λήμματα με αστερίσκο (*) δεν εντοπίζονται στα λεξικά και τα γλωσσάρια που χρησιμοποιήθηκαν στο παρόν άρθρο.

⁶ ΜΠΟΓΚΚΑΣ 1966, 215.

⁷ ΚΑΡΓΑΚΟΣ 2014, τ. 2, 215.

⁸ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ 1979, τ. 1, 74.

⁹ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ 2009, 355.

Κατά τον Ευ. Μπόγκα η λέξη προέρχεται «από το *κυκώ* [έχει παράλληλο τύπο *κυρκανώ*] (= αναδεύω) > *κυρκωτόν* > *κουρκωτόν* > *κουρκούτι*».

Κατά τον Γεώργιο Μπαμπινιώτη και την *Εγκυκλοπαίδεια – Πάπυρος – Λαρούς – Μπριτάννικα* (που δεν αναφέρουν τον πρώτο ορισμό) προέρχεται από το «μεσν. < *κορκότον*, αγν. ετύμου. Κατ' άλλη εκδοχή, περσ. *Kükürt* “θείαφι”, λόγω τής ομοιότητος τού χρώματος». Για να έχει, όμως, ομοιότητα χρώματος, πρέπει το αλεύρι να είναι καλαμποκίσιο, και μάλιστα από κίτρινο καλαμπόκι.

Παροιμία: *Όποιος καεί απ' το κουρκούτ', φυσάει και το γιαούρτ'.*

Όπως βλέπουμε, η λαϊκή παροιμία κάνει ρίμα: *κουρκούτι – γιαούρτι*. Κάποιου, όμως, «γραμματισμένου» τζιτζιφιόγκου τού φάνηκε πολύ χωριάτικο το *κουρκούτι* και το είπε *χυλό*. Και ενώ η παροιμία είναι ποιητική, κυριάρχησε –λόγω ατονίας τού γλωσσικού αισθητηρίου– η *σαχλαμάρα* τού τζιτζιφιόγκου: «Όποιος καεί στο *χυλό*, *φυσά* και το *γιαούρτι*».

Κοιτάζτε τι ωραία το είπε στην Βουλή ο Βλάχος απ' το Συρράκο: «Κωλέττης (πρωθυπουργός): —Όστις καή εις το γιαούρτι *φυσάει* και το *κουρκούτι* (γέλια)... πώς το λέγουν; Α... όποιος καεί εις το *κουρκούτι*, *φυσάει* και το *γιαούρτι*».¹⁰

λιακατάς (ο)

Το έλεγε ο πατέρας μου με αρνητική σημασία· και επιτακτικός «παλιολιακατάς». Η λέξη προέρχεται, μάλλον, από τον αγωνιστή τού '21 Γρηγόρη Λιακατά, Σαρακατσάνο, γαμπρό από κόρη τού μεγαλοαρματολού Νικόλαου Στορνάρη –γραμματέας του ήταν ο Νικόλαος Κασομούλης. [Έγινε γαμπρός με απαίτηση τού Αλή πασά, ο οποίος είχε στο χαρέμι του την αδερφή τού Λιακατά]. Οι αγωνιστές τού '21 απείχαν πολύ από το να είναι αγνοί και ιδανικοί (με εξαιρέσεις πάντα). Ήσαν άνθρωποι της Τουρκοκρατίας. «Άνθρωπος της Τουρκοκρατίας» σημαίνει άνθρωπος απίστευτης σχετικότητας σε όλους τούς κοινωνικούς τομείς. Αρκεί να διαβάσει κανείς έστω και λίγα από το τετράτομο έργο τού Τάκη Σταματόπουλου *Ο εσωτερικός Αγώνας* και θα καταλάβει πώς ένας π.χ. «ηρωικός Λιακατάς» γίνεται εύκολα «παλιολιακατάς».¹¹ Για τον συγκεκριμένο, όμως, ο Σταματόπουλος γράφει: «[...] όπου ευρήκεν ηρωικό θάνατο και ο Σωματάρχης Γρηγόρης Λιακατάς, το ωραιότερο και πιο γενναίο παλληκάρι τού 21». Πιθανόν ο πατέρας μου να το έλεγε και με την σημασία τού κακέκτυπου –δεν το έχω ξεκάθαρο.

λιμασμένος, -η, -ο

1. Αυτός που υποφέρει από πείνα· 2. Ο λαίμαργος· 3. Μεταφορικός, ο πολύ στερημένος. Μετοχή παρακειμένου τού *λιμάζω*, που κατά μια εκδοχή προέρχεται από τον *λιμό* (= γενικευμένη πείνα) ή από το *λιχμάζω* (= παίζω με την γλώσσα, γλείφω).

¹⁰ ΣΚΙΑΘΑΣ 2014, 443.

¹¹ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ 1979, τ. 3, 224.

Με αφορμή αυτήν την λέξη, παραθέτω την περίφημη *Υπέρ εαυτού απολογία* του «δικού μας» Οδυσσέα Ανδρούτσου, τού μόνου, ίσως, εγγράμματος από τούς μεγάλους καπεταναίους, θύμα κι αυτός τού Κωλέττη:

«Προς τον Μοραΐτην Κοτζαμπάση, Αναστάσιο Λόντο

Εσύ έχεις πολλές δουλειές και καθώς ακούω καταγίνεσαι ημέρα και νύκτα. Διά τούτο δεν έπρεπε να σε εμποδίσω με τούτο το γράμμα, και μάλιστα όπου μαζί σου δεν έχω ανταπόκρισιν, όντας άλλη η δική μου δουλειά και άλλη η δική σου. Μολοντούτο, επειδή είδα εις ενός σου φίλου γράμμα ν' αναφέρης το όνομά μου, βιασμένος είμαι να σου κάνω πέντε έξι αράδες. Κι αν έχουν κανένα καλό μέσα, άκουσέ το, ειδημή κάψε τους.

Λέγεις του φίλου σου: Αν γράψης σ' εκείνο το διάβολο, τον Οδυσσέα, γράψε του από μέρους μου να εβγάλη μερικούς διαβόλους από μέσα του. Του το λέγω μπέσα με μπέσα και τότε θέλει γίνει χρήσιμος εις την πατρίδα, και θέλει λάβει αξίως το όνομα, το οποίο φέρει. —Κύριε, καθώς λέτε σεις οι διαβασμένοι, δυο λογιά διάβολοι εμβαίνουν μέσα εις τους ανθρώπους. Πρώτης λογής, ως έλεγε ο φιλόσοφος που απέθανε εδώ κάτω, είναι ο διάβολος που κάθε καλός άνθρωπος έχει μέσα του, ο διάβολος που ορμηνεύει και δείχνει τον καλό δρόμο και εμποδίζει το δαιμονισμένο από το να πράξει το κακό.

Η θρησκεία μας μάς διδάσκει να πιστεύωμεν ότι κατά θεία παραχώρηση μπαίνει πολλές φορές ο διάβολος σ' έναν άνθρωπο και τον ορμηνεύει να κάνει όλα τα κακά, και αυτός είναι ο δεύτερος διάβολος. Τώρα εγώ είμαι σε απορία, ποιος διάβολος σε σένα κατοικεί, ο πρώτος ή ο δεύτερος; Όσο διά λόγου μου, να ξεύρεις ότι αφήνω εσένα να μου πεις ποιον από τους δυο διαβόλους έχω μέσα μου.

Ο πατέρας μου, εν καιρώ Τουρκίας, εγύριζε μέσα εις τα βουνά και εσκοτώνε Τούρκους. Έτρεχε εις τους κάμπους και εις τα όρη, και εθανάτωνε Τούρκους. Ενυκτέρευε εις τα δάση, εκρύπτετο εις τα ποτάμια, εσκοτώνε Τούρκους. Όσες φορές ευρέθη εις τα βάθη της θάλασσας, Τούρκους έπνιγε. Και εις ολιγολογία, αφού ερήμωσε πολλές επαρχίες τών τυράννων, ως αληθινός δαιμονισμένος υπέρ της Πατρίδος, εμαρτύρησε εις αυτή την καθέδρα του τυράννου μας. Τι λογής διάβολο είχε μέσα του, του πρώτου είδους, ή του δεύτερου, εγώ δε μπορώ να το αποφασίσω και στέκει σε σένα να το γνωρίσεις.

Εγώ δε, χωρίς προσωπικώς να γνωρίζω από ποιο δαίμονα εσύρετον ο πατέρας μου, ήρχισα από παιδί ορφανό να γυρεύω τα χνάρια τού ίδιου τού διαβόλου. Τον περισσότερον καιρόν τής ζωής μου, πού τον επέρασα; Τον επέρασα σκοτώνοντας Τούρκους, κυνηγώντας τυράννους. Τον επέρασα εις τα σπήλαια και εις τα βουνά. Τα καρτέρια τών δρόμων, οι λόγκοι και τ' άγρια θηρία είναι οι μάρτυρες ότι δυσκόλως έφευγεν ο Τούρκος από τα χέρια μου, αν εζύγωνε καμμιά πενηνταριά οργυιαίς. Εγώ εσυναναστρεφόμεν με αυτούς τούς τυράννους και ήμουν καλά πληρωμένος, διά να σέβωμαι τούς ομογενείς των, αλλά κινούμενος από τον διάβολόν μου, Τούρκους εσκοτώνω. Οι κρημνοί, τα ποτάμια, οι πάγοι, τα χιόνια και τα δάση ήσαν τ' αγαπητά μου κατοικητήρια, το τουρκικό αίμα το προσφάγι μου. Εσηκώθη η Επα-

νάστασις και ευθύς συρόμενος από τον διάβολόν μου, ελάτρευσα τούς αρχηγούς της, τη φωνή της άκουσα στα φυλλοκάρδια μου, εσεβάστηκα την απόφασίν της και έτρεξα με όλους τούς αρματολούς τής Ελλάδος να σκοτώσω Τούρκους. Μολονότι εκέρδιζα εν καιρώ Τουρκίας, ο διάβολός μου μού αφήρσεν αυτήν την κλίσιν, αφού εσηκώσαμεν τ' άρματα. Και τι τα πολυλογώ; Τόσον με εφώτισεν ο διάβολός μου, ώστε να γεμίσω ψείραις, να λιμάζω ψωμί, να κείτομαι εις τα νερά, εις τα χιόνια και εις τη λάσπην, να δοκιμάζω κάθε στρατιωτικήν αχαριστίαν, να πίνω φαρμάκια από εχθρούς και φίλους, να κυνηγώμαι ως κατάδικος από αυτούς τούς συγγενείς και φίλους τής δικαιοσύνης, να επιθυμώ συνελεύσεις εθνικάς, να αγαπώ δικαίους διοικητάς, να είμαι λάτρης τών εναρέτων και φίλος τών σοφών, να διψώ την αυτονομίαν και ανεξαρτησίαν τής Ελλάδος, επιθυμώντας μόνον και μόνον Έλληνας να διοικούν και να βασιλεύουν εις τούς Έλληνας.

Εκ τούτων όλον, δάσκαλε, ημπορείς να συμπεράνεις ποιος διάβολος ευρίσκεται μέσα μου. Είναι ο διάβολος εκείνος, όπου έκαμε το Σωκράτη να πει το φαρμάκι διά τας ειλικρινείς εις την πατρίδα του εκδουλεύσεις ή πάλι είναι ο δαίμονας, όστις έκαμε τούς ομογενείς να παραδώσουν την πατρίδα εις τούς Μακεδόνας, εις τούς Ρωμαίους και έπειτα εις τούς Τούρκους! Εγώ για λόγου μου νομίζω, ότι εσύ έχεις μέσα σου το διάβολο όπου είχε και μέσα του και ο Σωκράτης, που ξέρεις γράμματα και διαβάζεις τον Ξενοφόντα και τον Πλάτωνα. Είσαι νέος έως 22 χρονώ, και μολοντούτο είσαι βουλευτής. Χαίρεσαι υπόληψη, μολονότι λες πως και χωρίς ομόνοια δύναται η πατρίς να κυβερνηθεί, με τα γράμματα και τον Ξενοφόντα στο χέρι. Σχίζεις τη διοίκηση του Έθνους, διαφεντεύεις τούς συγγενείς σου, όπου κατακρατούν τα εθνικά εισοδήματα, σπείρεις ζιζάνια εις Μοριά και Ρούμελη, ανεβάζεις και κατεβάζεις από τα αξιώματα όποιο θέλεις.

Τέλος πάντων, δίνεις καλό παράδειγμα εις την επαρχία σου, της χρηστοηθείας, της εγκρατείας, της αφιλοκερδείας, της δικαιοσύνης. Ερμηνεύεις τούς συγγενείς σου, ως μαθητής τού Σωκράτους, να μην αδικούν εις τη ζωή, εις την τιμή, εις την ιδιοκτησία όλους τούς συνεπαρχιώτας των. Εις ολίγα λόγια, ερευνώντας και εγώ από το μέρος μου τίνες οι πράξεις τού πατρός σου και οι ανδραγαθίαι τού αδελφού σου, το φέρσιμο τών προυχόντων συγγενών σου, ενθυμούμενος τη διάλυση της εθνικής Συνέλευσης εξ αιτίας σου, την προσκόλλησή σου εις ξένη Αυλή και όχι εις την απελευθέρωση τής Ελλάδος, συμπεραίνει, δάσκαλε, μπέσα με μπέσα, ότι εσύ έχεις μέσα σου το δαίμονα τού Σωκράτους.

Κοίταξε όμως καλά, ότι κάθε Έλληνας έχει μέσα του δώδεκα λεγεώνας διαβόλων. Και επάρε τα μέτρα σου, διότι, ως λέγει η παροιμία, ένας διάβολος σκοτώνει τον άλλο. Κοίταξε καλά, διότι ή κοντεύει να χαθή η Πατρίς ή να πέση εις κανένα χειρότερον ζυγόν, από εκείνον, όπου βαστούσαν οι πατέρες μας. Κύτταξε καλά μην τύχει και...». Εξ Αθηνών τη 14 Φεβρουαρίου 1824.¹²

¹² ANNINOS 2007, 14-19.

Η μεγαλύτερη πλατεία μας φέρει το όνομά του και το άγαλμά του. Είναι ένα κακότεχνο και γελοίο (με τρία «πόδια») άγαλμα. Όταν το πρωτοείδα παιδί –όπως και τα άλλα παιδάκια μέχρι σήμερα–, σοκαρίστηκα, δεν πίστευα στα μάτια μου! Είδα έναν άνθρωπο (αγαλματένιο) να έχει τρία (!) ποδάρια: δύο κανονικά κι ένα κούτσουρο για τρίτο. Κι όταν η μαμά έλεγε «θα πάμε στην πλατεία Ανδρούτσου», τα παιδάκια επιβεβαίωναν: «Με τα τρία ποδάρια μαμά;»

Τα παιδάκια είχαν αίσθηση τού παραλόγου: «Από μικρό κι από τρελό θα μάθεις την αλήθεια». Κάθε φορά που βλέπω αυτό το άγαλμα αναρωτιέμαι: Όταν ο επιλεγείς, από την προς τούτο Επιτροπή, γλύπτης το σχεδίασε στον εγκέφαλο και στα χαρτιά του, δεν γνώριζε αυτό που όλοι εμείς οι ατάλαντοι γνωρίζουμε; Ότι τρία σημεία δημιουργούν επίπεδο και ότι το επίπεδο είναι στατικώς ευσταθέστερο από την ευθεία που ορίζουν τα δύο τσαρούχια τού Ανδρούτσου; Ήταν δυνατόν όλος αυτός ο μαρμάρινος όγκος να σταθεί στα πόδια του; Μόνον καλοζυγισμένη μεταλλική κατασκευή. Δεν έδειξε τα σχέδια στην Επιτροπή, η Επιτροπή ήταν απύσχα; Άρα, η Επιτροπή γνώριζε και ενέκρινε το κιτσαριό. Γιατί όμως;

Αλλά το άγαλμα τού δύσμοιρου Οδυσσέα είχε και άλλα να πάθει εκτός από το παλούκωμα. Η μουστάκα του υπέστη δραστικό ακρωτηριασμό κατά το ένα μέρος και η θέα του έγινε γελοιοδέστερη. Φαίνεται ότι κάποιος τον ευσπλαχνίστηκε και τού απέκοψε και το έτερον ήμισυ. Τιοιουτοτρόπως ο ταλαίπωρος Ανδρούτσος απέκτησε μύστακα τύπου Χίτλερ.

λιμούρα (η)

Η διαρπαγή, η λεία. Επίσης, παλαιότερα, *λιμούρα* λέγαν και τα κέρματα που σκόρπιζε ο νονός κατά ή μετά την βάπτισή, και τα οποία όρμαγαν να μαζέψουν τα παιδιά.

Θυμάμαι ότι ο θεός μου Γιάννης Ανωγιάτης, σε μια βάπτισή που είχε κάνει, πέταξε τα κέρματα (πενηνταράκια και δραχμές) μέσα στην εκκλησία και έγινε χαμός. Η μάννα μου, που μεγάλωσε στον Λούρο, μου αφηγήθηκε ότι, για να συνεχίσει ο νονός να πετάει κέρματα (εκτός εκκλησίας), «τα παιδούρια φώναζαν: “Δεν έχ’, δε πετάει, δεν έχ’, δεν πετάει”. Τι νομίζ’ς, Θανάσ’, ότ’ ήταν τότε τα παιδάκια... βλιώρα... φτώχια...».

Ο Μακρυγιάννης χρησιμοποιεί το ρήμα *αλιμουργιαζώ*, το οποίο ο Βλαχογιάννης ερμηνεύει ως *λεηλατώ*. Επίσης, στα *Τζουμερκιώτικα Χρονικά* αναδημοσιεύεται κείμενο με τίτλο «Τα Τζουμέρκα πριν απ’ τον αγώνα του 1821», του Κ. Δ. Στεργιόπουλου, με παραπομπή στον γνωστό λόγιο της εποχής Αθ. Ψαλίδα: «Το 1820 οι Ιωαννίτες χριστιανοί προβλέποντας τα κακά, οπού θα πάθουν, έκαμαν τρόπον κρυφόν και έστελναν το βιο τους εις Καλαρρύτες, εις Ζαγόρι και εις άλλα χωριά σίγουρα, διά να μη λαιμουριασθή από τούς αχρείους Αρβανίτες».¹³

Κατά τον Μπόγκα η λέξη ετυμολογείται από το αλβανικό *almour* (= πλιάτσικο).

¹³ ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ 2007, 89-90.

λιμπίζομαι

Επιθυμώ να φάω κάτι (το οποίο, συνήθως, συγχρόνως βλέπω) και γενικότερα λαχταρώ, επιθυμώ διακαώς.

Φράση: *Είδα το κοκορέτο' και το λιμπίστ'κα!*

Η ετυμολογία της λέξης είναι από το *λιμβός*, που σήμαινε στον Μεσαίωνα «ορεκτικός, ελκυστικός» και στην αρχαιότητα «λαίμαργος».

Διαβάζουμε στα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη (αναφέρεται στον δεύτερο εμφύλιο, 1824-1825): «Η Κυβέρνηση, όταν πήγαμε διά τους αναντίους να τους πολεμήσουμε, μας είπε, διά να τούς αδυνατίσουμε, όσους ανθρώπους μπορέσουμε να τούς τραβούμε από αυτούς και να τούς πλερώνωμε εξ ιδίων μας και ύστερα μάς πλερώνει η Κυβέρνηση και τούς βαστάγει από τούς καταλόγους τών αναντίων. Πήρα κ' εγώ καμπόσους τού Νοταρά ανθρώπους και τού Σισίνη. Ο Κουντουργιώτης πήγε εις τη Νύδρα κι άφησε εις το ποδάρι του τον Αναγνώστη Οικονόμο Νυδραίο. Τού είπα να μού δώση αυτούς τούς μιστούς να πλερώσω τούς ανθρώπους και να λάβω κι ό,τι έδωσα. Λέγει τού Παπαφλέσια, μού δίνει τούς παράδες, ό,τι μο' κανε, όμως να τού χαρίσω τις πιστιόλες μου, ότι τις λιμπίστη. Του παράγγειλα κ' εγώ να τού γαμήσω το κέρατο, όχι θα τού δώσω τ' άρματά μου, οπού τα 'χω από δεκοχτώ χρονών παιδί. Τον μούτζωσα και δεν τού ξαναμίλησα».¹⁴

λιόκια (τα)

Οι όρχεις.

Φράση: *Σε γράφω στα λιόκια μ'!*

Η λέξη υπάρχει στο βιβλίο τού Πάτρικ Λη Φέρμορ (Ρούμελη), στο δεύτερο επίμετρο, «Γλωσσάρι για το Μπολιάρικο Λεξιλόγιο»: «*Περδίκης*, είναι ο “πισινός”, *χαβέλο*, το “γυναικείο αιδούο”, *λιόκια*, το κυρτό ανδρικό συμπλήρωμά του».¹⁵

Δεν προκύπτει το γένος της λέξεως: η *λιόκια* ή τα *λιόκια*; Επειδή θεωρήθηκε πληθυντικός αριθμός, σημάνθηκε, συν τω χρόνω, ως όρχεις.

Μπολιάρικα ήταν η συνθηματική γλώσσα τών *μπολιάρηδων*, τών επαιτών τής περιοχής Ναυπακτίας Κράβαρα, για τούς οποίους ο Ανδρέας Καρκαβίτσας έγραψε το αριστούργημά του *Ο ζητιάνος*.

Ο Κυριάκος Σκιαθάς στο βιβλίο του *Τα Ερωτικά τού '21*, στο κεφάλαιο «Ο Κωλέττης ο Αληπασαλής», παραθέτει μιαν άλλη σημασία, η οποία ίσως να ήταν και η αρχική: «Στην εφημερίδα *Ανεξάρτητος*, 15 Ιανουαρίου 1845, αναφέρεται: “*Οι εφημερίδες τον περιπαίζανε [τον Κωλέττη] γιατί φορούσε κόκκινα παπούτσια (λιόκια)*”».¹⁶

¹⁴ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ 2014, τ. 1, 106.

¹⁵ ΦΕΡΜΟΡ 2009, 336.

¹⁶ ΣΚΙΑΘΑΣ 2012, 442.

λουφές (ο)

1. Ο μισθός τών αρματολών επί Τουρκοκρατίας. 2. Κέρδος ή αμοιβή ακόπως. 3. Χρήματα που αποκτήθηκαν με ανήθικο τρόπο.

Ετυμολογείται από το αραβικό *ulūfe* μέσω της τουρκικής.

«Τα εισοδήματα τών καπεταναίων σε καιρό ειρήνης προέρχονταν από τούς λουφέδες, δηλαδή τούς μισθούς τούς συμφωνημένους με τον στρατιωτικό διοικητή της Ρούμελης (Ρούμελη βαλεσή). Το συνολικό ποσό υπολογιζόταν ανάλογα με τούς μισθοφόρους που κάθε οπλαρχηγός διέθετε, και το κατέβαλαν σε τακτά διαστήματα είτε οι Τούρκοι πασάδες τής διοικητικής περιφέρειας είτε οι Έλληνες κοτζαμπάσηδες».¹⁷

μπερμπάντης (ο)

1. Γλεντζές με έντονη και άστατη ερωτική ζωή. 2. Τσαχπίνης. 3. Πονηρός. 4. Φαύλος.

Η λέξη προέρχεται από το ιταλικό *birbante*.

Τον Ιανουάριο του 1821, σε σύναξη προυχόντων στην Βοστίτσα (Αίγιο), ο Παπαφλέσσας (Δικαίος) τούς ενημερώνει για την ετοιμαζόμενη Επανάσταση: «Όθεν οι μεν Πελοπο[ν]νήσιοι έμειναν εν αμηχανία περί τού πρακτέου, βλέποντες το παράκαιρον και ανέτοιμον· ο δε Δικαίος, άνθρωπος απατεών και εξωλέστατος περί μηδενός άλλου φροντίζων ειμή τίνι τρόπω να ερεθίση την ταραχήν τού Έθνους, διά να πλουτίση εκ τών αρπαγών, τούς εβεβαίωσεν ότι είναι τα πάντα έτοιμα, πλάττων μιλιούνια άπειρα κατατεθειμένα ένεκα τούτου εις διάφορα Ταμεία [...]».¹⁸ «Ο πρώτος που εξέφρασε το φρόνημα τών προκρίτων ήταν ο Ανδρέας Ζαΐμης: “Όλα τα παρά τού Δικαίου λεχθέντα είναι άστατα, απελπισμένα, στασιαστικά, ιδιοτελή και σχεδόν μπιρμπάντικα. Και αν λάβωμεν αυτά ως βάσιν έχοντα, αναμφιβόλως παίρνομεν το έθνος εις τον λαιμόν μας και θέλομεν επισύρει εις τας κεφαλάς μας το ανάθεμα”».¹⁹

μπιζεράω

Βαριέμαι κάτι ύστερα από μακροχρόνια χρήση, μπουχτίζω. Από το τουρκικό ρήμα *bezmek*.

Θα παραθέσω ένα απόσπασμα από τα πολλά τού Μακρυγιάννη που μ' αρέσουν: [Στα 1822, με την απειλή τού Δράμαλη, η Κυβέρνηση Μαυροκορδάτου, Κωλέττη και Συντροφία, είχε διορισμένο φρούραρχο στον Ακροκόρινθο τον απόλεμο και ανίκανο Ιάκωβο Θεοδωρίδη (Αχιλλέα)]. «Τέτοιους αξιωματικούς θέλει η Κυβέρνησή μας να λευτερώσει την πατρίδα, νέους· τους παλιούς σκότωμα. Μπεζέρισαν ν' ακούνε Γώγο με ογδοήντα ένα άνθρωπον να βαστήξει έξι χιλιάδες και να γιομίσει ο τόπος σκοτωμένους. [Υπνοείται η μάχη τής Λαγκάδας]. Ν' ακούνε εφτακόσιους ανθρώπους να χαλάσουν τόσες χιλιάδες. [Υπνοείται η μάχη τών Βασιλικών]. Ν'

¹⁷ ΒΕΡΕΜΗΣ, ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ & ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ 2018, 54.

¹⁸ ΓΕΡΜΑΝΟΣ 1956, τ. 3, 81.

¹⁹ ΠΑΠΑΓΩΡΓΗΣ 2001, 12.

ακούνε Δυσσέα μ' εκατό ανθρώπους σε μίαν μάντρα να κόψουνε την πρώτη ορμή τών Τούρκων. [Το Χάνι τής Γραβιάς]. Θέλουν Αχιλλέα οι Κυβερνήται ν' αφήνει αντουφέκιγον κάστρο, οπού 'ναι πλησίον τού ουρανού εις το ψήλωμα κι είχε όλα του τα αναγκαία. (Η μαγαρισιά το φκυάρι της θέλει)».

[Το κάστρο το πήραν οι Τούρκοι. Και γράφει παρακάτω ο Μακρυγιάννης]: «Τότε η Διοίκηση κι ο Δυσσέας έστειλαν τον Νικήτα κι εμένα και πήγαμε εις Κόρθο να μιλήσουμε τών Τούρκων οπού βαστούσαν το κάστρο τής Κόρθος, να μάς το δώσουν. Οι Τούρκοι μάς έβαλαν εις το κανόνι, οπού δεν είδαμε πούθε να κάμομε. Δεν ήταν ο Αχιλλέας, ο φρούραρχος τής Διοίκησης, οπού τ' αφήνει 'φοδιασμένο και φεύγει· είναι Τούρκος, πολεμάγει διά την πίστη του. Ο Τούρκος έτρωγε ποντίκια και μάς γάμησε το κέρατο με τα κανόνια και μπόμπες».²⁰

μπιτζω

Φέρω κάτι εις πέρας, αποτελειώνω, περατώνω. Από το τούρκικο *bitti*, γ' ενικό αορίστου του ρήματος *bitmek*.

Παραθέτω φράση από γράμμα τού Βελή προς τον πατέρα του Αλή πασά, γραμμένο το 1803 στην Παραμυθιά: «[...] αν πάρωμε το Σούλη και μπούμε μέσα καλά, όλες οι δουλειές μπιτζίζουν [...]».²¹

μπλαστί* (επίρρημα)

Παραμάζωμα, στο κυνηγητό.

Συνήθως με το ρήμα *παίρνω*, στον πληθυντικό, π.χ. «τους πήρανε μπλαστί», δηλαδή τούς έτρεψαν σε φυγή. Κατά την άποψή μου ίσως προέρχεται από το *μπλάζω* (= μπλέκω) < αρχαίο *εμπλάζω* (= περιάγω, περιφέρω κάποιον).

«Απ' λες, το λοιπόν, σε μια τέτοια νεροποντή τα νερά έκοψαν κάτ' και πήραν μπλαστί ό,τι βρέθηκε μπροστά τους και το πάαιναν ολοταχώς για το ρέμα. Ευτυχώς που τότε δεν ήταν οι σακκούλες νάιλον και τα παλιοκονσερβοκούτια (που υπάρχουν σήμερα)».²²

«Ο Ρουμπής [Τούρκος αξιωματικός] εστεναχωρήθη να γυρίσει με γιουρούσι, ανάμεσα τών δύο ταμπουριών τών Ελλήνων. Επείκασα [υπέθεσα] ότι θέλει να φύγει, τον εξυγώσαμε κοντά. Κάνει γιουρούσι ο Ρουμπής –από την τρομάρα τους αφήνουν τουφέκια. Πέφτουν ανάμεσα τών δύο [ελληνικών ταμπουριών], τού σκοτώνουν ως 300, ημείς από πίσω. Επέσαμεν από κοντά, επετάχθηκαν και οι κλεισμένοι Έλληνες, τούς μάσαμεν *μπλαστί*, τούς μονομεριάσαμεν, τούς ακολουθούσαμεν. Οι Έλληνες έπεσαν εις τα λάφυρα και εις τούς σκοτωμένους και δεν ακολουθούσαν με προθυμία».

«Καβαλάρης ήμουν, η τύχη ήτον καλή, όχι το άλογο, ζωντανούς να τούς πιά-

²⁰ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ 2014, τ. 1, 65, 81.

²¹ ΨΙΜΟΥΛΗ 2005, 411.

²² ΠΑΠΠΑΣ 2014, τ. 15, 75.

σουμε. Ετσάκισε η πτέρυγα τών Τούρκων που ήτον εις την μάνα τού νερού, τούς πήραμε *μπλαστούς*».²³

μπούμιστος (ο)

Μεγάλο βουνό που ανήκει στα Ακαρνανικά Όρη, με υψόμετρο 1.576 μ. (Το Ζάλογγο είναι στα 786 μ.). *Μπούμιστο*, μεταφορικός, λέμε κάτι ογκώδες που μάς κρύβει την θέα.

Φράση: *Κάνε λίγο παρακεί, μ'στάθ'κεις μπούμιστος μπροστά μ'!*

«Έτσι θυλείται ότι αντάμωσαν ο Δήμος με τη Ρηνιώ. Μάλιστα λέγεται ότι έγιναν οι γάμοι τους πάνω στα λημέρια τού Κατσαντώνη, στο βουνό Μπούμιστος, με κουμπάρο τον ίδιο τον κλεφταρματολό. Ακόμα, υπάρχει η πληροφορία ότι η Ρηνιώ πήρε μέρος στην επανάσταση τού '21 και σκοτώθηκε στη μάχη τού Πέτα, τον Ιούλιο τού 1822, δίπλα στον λαβωμένο Δημοτσέλιο [...]».²⁴

μπονόρα

Νωρίς το πρωί, πολύ πρωί. Από το ιταλικό *a buon'ora*.

«Μίαν αυγή ο Κιτάγιας [Κιουταχής] μ' όλες του τις δυνάμεις, πεζούρα και καβαλαρία και κανόνια και γρανέτες, μέθυσε τούς Τούρκους κι έπιασαν τον πόλεμον από την αυγή μπονόρα και βάσταξε ως το δειλινό».²⁵

«“Α μπα, να σε χαρώ!” απαντούσε η Καλογερού στις προξενήτρες: “είναι πολύ αμπονόρα ακόμα”. Η αλήθεια είναι πως δεν της παράρεσαν τής μητέρας οι γαμπροί: ειδεμή και μικρότερη θα πάντρευε τη μεγαλόσωμη και γινωμένη εκείνη κοπέλα, αν παρουσιαζόταν κανένας “καλός”».²⁶

ξεμοτόχ

Επί τούτω, ειδικώς, ad hoc.

Η λέξη χρησιμοποιούνταν συχνά στα παιδικά μου χρόνια. Τώρα σπανίως την ακούς. Γραμμένη την συνάντησα μόνο μία φορά σε επιστολή τών Λαλαίων, τον Ιούνιο τού 1821, προς τούς Έλληνες πολιορκητές τους. Οι κάτοικοι τού Λάλα τής Ηλείας ήσαν Αλβανοί μουσουλμάνοι, εγκατασταθέντες στην περιοχή αυτήν τον 14ο και 17ο αιώνα. Οι Λαλαίοι ήσαν πολεμικοί και ακατάβλητοι, φόβητρο τής ΒΔ Πελοποννήσου.

Αναφέρει ο Διονύσιος Κόκκινος στην *Ελληνική Επανάσταση*:²⁷ [Οι Έλληνες στις 2 Ιουνίου έστειλαν επιστολή παράδοσης στους Λαλαίους με τον τολμηρό Κεφαλονίτη Παναγώτη Μεσσάρη.] «Την επομένην ο Μεσσάρης επέστρεψε με ένα καλάθι κεράσια, γλυκίσματα και δύο άρτους από καθαρόν σιτάρι, δείγμα φιλικών διαθέσεων και με την ακόλουθον επιστολήν:

²³ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ χ.χ., τ. 1, 103, 123.

²⁴ ΣΚΙΑΘΑΣ 2014, 65.

²⁵ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ 2014, 154.

²⁶ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ 1984, 28.

²⁷ ΚΟΚΚΙΝΟΣ 1956, τ. 2, 137.

“Προς σάς, κυρ-Μεταξιά, και λοιπούς φίλους μας.

Καπεταναίοι Κεφαλλωνίτες και Ζακυνθινοί.

Ελάβομεν το γράμμα σας και είδαμε όσα μάς γράφετε. Αλλ’ επειδή και οι Μπέηδες και οι Αγάδες είναι τριγύρω στου Λάλα με τα ασκέρια, δεν μπορούμε να σάς αποκριθούμε σήμερα με τον ειδικόν σας κυρ-Παναγιώτην, αλλ’ αύριον με ιδικόν μας *ξεμοτόχον ελτσήν*. Λάβετε ως τόσον ολίγα κεράσια τού Λάλα και δύο ρεβανιά δι’ αγάπην και μένομεν”».

[Οι Λαλαίοι μετά από σκληρές μάχες εγκατέλειψαν τον Λάλα, την νύχτα τής 21ης Ιουνίου 1821, και κατέφυγαν στην Πάτρα. Οι Έλληνες κατέκαυσαν τα σπίτια και από τον φοβερό Λάλα έμεινε πλέον στάχτη].

Ο μόνος που αναφέρει την λέξη είναι ο Αραβαντινός στο *Γλωσσάριόν* του:²⁸ «ξεματόχος, επίρ. επίτηδες».

Είναι πολύ δύσκολο να υποθέσω κάποια ετυμολογία αυτής της παράξενης λέξης. Επειδή την χρησιμοποιούν οι Λαλαίοι, ίσως είναι αλβανικής προελεύσεως. Ίσως η ρίζα της να προέρχεται από το *μετέχω* με προσθήκη τού μορίου *ξε-*: *ξεμετέχω*= *μετέχω* ειδικώς σε κάτι. Μπορεί, επίσης, το μόριο *ξε-* να έχει την σημασία τού *έξω* (από κάτι): *ξεμετέχω*= *δεν συμμετέχω*, *εξαιρούμαι*, *είμαι κατ’ εξαίρεσιν*, *κάτι ίδιον*, *κάτι «επί τούτω»*, *είμαι ειδικός*, *ξεμοτόχος*.

Η τουρκικής προελεύσεως λέξη «*ελτσήν*» σημαίνει «*απεσταλμένο*».²⁹

ξίκι (το)

Απαντάται κυρίως σε συνδυασμό με το ρήμα *γίνω/γένω* 1. *Ας χαθώ. Ξίκι να γένω. Ας χαθεί. Ξίκι να γένει*. 2. Το παραβλέπω, *ας το πάρει το ποτάμι*.

Ζήστε την φράση για λίγο με τον Μακρυγιάννη: «Αφού είδε ο αρχηγός ο Γκόρδον τον κίντυνον και πήρε τούς συντρόφους του και την αρχηγίαν του και μπήκε εις το καράβι, διά να μείνουν σπορά να ματαγίνουν κι αλλού αρχηγοί, όσο να τους σώσουν [εννοεί: τελειώσουν] τούς Έλληνες και τότε να λευτερώσουν την Ελλάδα, οι Τούρκοι όλα τα μπαγιράκια ρίχτηκαν απάνου μας. Ο αρχηγός γύρευε κ’ εμένα μαζί του. Του λέγω “Κόπιασε η γενναιότη σου και σ’ αυτείνη την μπατάγια την σημερινή θα γένη ο Θεός αρχηγός και με την δύναμή του – θα λυπηθή εμάς και την πατρίδα μας κι ό,τι μπορώ κ’ εγώ θ’ αγωνιστώ σήμερα μ’ όλον οπού ’μαι αστενής. Να χαθούνε τόσοι αγωνισταί και να μείνω εγώ, ξίκι να γένη και σ’ εμένα η ζωή!”».³⁰

ξίκικος, -η, -ο

Ο λειψός, ο λιποβαρής. Από το τούρκικο *eksik* (= λειψός, ανεπαρκής).

²⁸ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ 1909, 68.

²⁹ ΚΡΙΑΡΑΣ 1978, τ. 6, 5.

³⁰ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ 2014, 220.

Πηγές – Βιβλιογραφία

- ΑΝΝΙΝΟΣ Μπάμπης, 2007, *Η απολογία του Οδυσσέως Ανδρούτσου*, Αθήνα
- ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Σπύρος Π., 1979, *Ιστορία του Αλή Πασά του Τεπελενλή*, τ. 1, Αθήνα
- ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Παναγιώτης, 1988, *Ηπειρωτικόν Γλωσσάριον*, Αθήνα
- ΒΕΡΕΜΗΣ Θάνος Μ., ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ Γιάννης Σ. & ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ Ιάκωβος Δ., 2018, *1821. Η δημιουργία ενός έθνους-κράτους*, Αθήνα
- ΓΕΡΜΑΝΟΣ Παλαιών Πατρών, 1956, *Απομνημονεύματα*, τ. 3, Επιμ. Εμμ. Πρωτοψάλτης, Αθήνα
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΣ Δημήτρης, 1972, *Νέον Ορθογραφικόν Ερμηνευτικόν Λεξικόν*, Αθήνα
- ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΠΑΠΥΡΟΣ – ΛΑΡΟΥΣ – ΜΠΡΙΤΑΝΝΙΚΑ, 1997, τ. 1-61, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα
- ΚΑΡΓΑΚΟΣ Σαράντος, 2014, *Η Ελληνική Επανάσταση του 1821*, τ. 2, Αθήνα
- ΚΟΚΚΙΝΟΣ Διονύσιος Α., 1956, *Η Ελληνική Επανάστασις*, τ. 1-12, Αθήνα
- ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ Θεόδωρος, χ.χ., τ. 1, εκδ. Νάστος, Αθήνα
- ΚΟΥΒΕΛΗΣ Μπάμπης, 1999, *Λεξιλόγιο του Ξηρομέρου*, Αθήνα
- ΚΡΙΑΡΑΣ Εμμανουήλ, 1978, *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημιώδους Γραμματείας: 1100-1669*, τ. 6, Θεσσαλονίκη
- ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, 2007, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα
- ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ Γιάννης, χ.χ., *Απομνημονεύματα*, Αθήνα
- ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ Γιάννης, 2014, *Απομνημονεύματα*, τ. 1, εκδ. *Η Καθημερινή*, Αθήνα
- ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ Γεώργιος, 1998, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα
- ΜΠΟΓΚΑΣ Ευάγγελος, 1966, *Τα γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου (Βορείου, Κεντρικής και Νοτίου). Α΄: Γιαννιώτικο και άλλα λεξιλόγια. Β΄: Γλωσσάρια Βορ. Ηπείρου, Θεσπρωτίας, Κόνιτσας κ.ά.*, τ. 2, Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα
- ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ Γρηγόριος, 1984, *Τυχεροί και άτυχοι*, Αθήνα
- ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ Σεραφείμ ο Βυζάντιος, 1986 [Αθήνα 1884], *Δοκίμιον Ιστορικόν περί Άρτης και Πρεβέζης*, Μουσικοφιλολογικός Σύλλογος Άρτας «Ο Σκουφάς», Άρτα
- ΚΑΡΑΤΖΕΝΗΣ Νίκος, 1991, *Οι νομάδες κτηνοτρόφοι των Τζουμέρκων*, Άρτα
- ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ Θεόδωρος, 2009, *Τα ψιλά γράμματα της Ιστορίας*, Αθήνα
- ΠΑΠΑΓΙΩΡΓΗΣ Κωστής, 2001, *Κανέλλος Δεληγιάννης*, Αθήνα
- ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ Αλέξανδρος, 2020, *Αι Αθήναι ως ανατολική πόλις, Άπαντα*, τ. 14, εκδ. *Το Βήμα*, Αθήνα, 144-145
- ΠΑΠΠΑΣ Δημήτριος, 2014, *Της κόφτρας... αγκαλίσματα!*, *Τζουμερκιώτικα Χρονικά* 15 (Ιούλιος), 75
- ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ Γεώργιος Π., 1895, *Ταξείδια ανά την Ελλάδα*, Εκ του Τυπογραφείου της Κορίνθης, Εν Αθήναις
- ΣΚΙΑΘΑΣ Κυριάκος, 2012, 2014, *Τα ερωτικά του εικοσιένα*, τ. 1-2, Πάτρα
- ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ Τάκης, 1979, *Ο εσωτερικός αγώνας*, τ. 3, Αθήνα
- ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ, Κ. Δ., 2007, *Τα Τζουμέρκα πριν απ' τον αγώνα του 1821, Τζουμερκιώτικα Χρονικά* 8, 89-90
- ΦΕΡΜΟΡ Πάτρικ Λη, 2009, *Ρούμελη*, Αθήνα
- ΦΩΤΑΚΟΣ 2010, *Απομνημονεύματα, 1821. Η γέννηση ενός έθνους-κράτους*, τ. 3, εκδ. ΣΚΑΪ, Αθήνα

ΨΙΜΟΥΛΗ Βάσω, 2005, *Σούλι και Σουλιώτες*, Αθήνα

[Στοιχεία αντλήθηκαν και από τα γλωσσάρια που περιέχονται σε διάφορα έργα του Χρήστου Χρηστοβασίλη, όπως και από το περιοδικό *Διαπολιτισμός*, τ. 1 (Πάτρα 2014).]